19. august 2010
Puljesekretæren

Referat for landsmøde i
De Danske Museers Dragt- og Tekstilpulje
5.-6. august 2010

Kære alle!

Allerførst tak til Anja Jørgensen, Frilandsmuseet, og Helle Leilund, Arbejdermuseet, for den store indsats som værtsmuseer med planlægning og afvikling af det store to-dages tema-møde om dragter i museernes levendegørelse. En varm tak også til udstillere og indlægsholdere for de meget forskelligartede bidrag til mødets tema. En særlig tak skal rettes til Erik Thorell, som tog den lange tur fra Stockholm for at dele ud af sine erfaringer med dragter på Stiftelsen Skansen.
Alle indlægsholderne har været så hjælpsomme denne gang at sende deres manuskripter eller sammendrag af deres manuskripter, så jeg har valgt at vedhæfte de komplette manuskripter som bilag for ikke at snyde jer for noget. Derfor bliver referatet næsten en hel lille bog denne gang. God fornøjelse.
(Deltagerlisten er vedlagt som **bilag 1**)

Torsdag den 5. august 2010
Startede vi på Frilandsmuseet, hvor **Helle Leilund** og **Anja Jørgensen** bød velkommen. Helle ridsede op, hvordan museerne i de sidste 10-15 år har arbejdet med dragter til levendegørelse - i høj grad inspireret af museer i England og USA. Emnet er blevet drøftet på Fuglsø-møder og i bladet Danske Museer, hvor der har været advarsler mod tivolisering af den historiske formidling. Anja fremhævede, at tema-mødets formål var en seriøs vidensdeling og diskussion af den optimale brug af kilder og af dragter i levendegørelse.

Tove Engelhardt Mathiassen: *Historiefortælling, kostumer og kilder.* Tove er puljesekretær og museumsinspektør i Den Gamle By med ansvar for det private liv i købstæderne herunder dragt- og tekstilsamlingen og udvikling af forlæg til kostumer til Den Gamle Bys Levende Museum. (**Bilag 2**).

Lita Rosing-Schouw nævnte i forbindelse med indlæggtet forskellen på at binde og at strikke og fortalte, at der er en artikel af Lise Warburg på vej.

Kirsten Rykind-Eriksen: *Om krop og klæder ud fra "Børne Spiegel" en etikettebog fra 1568.* Kirsten er tidl. leder af Randbøldal-Museet.
(**Bilag 3)**

Indlægget affødte en debat om etikettebøger.
Palladius samt kurser af Mercedes Björlin blev nævnt.

Anja Jørgensen: *Dragter i Frilandsmuseets levendegørelse – om, at lære af sine fejl.* Anja er formidlingsinspektør og fik for 10 år siden opgaven med at opbygge en dragtsamling til brug i formidlingen.
(**bilag 4**)

Tur til Frilandsmuseets hedegård fra Kølvrå og møde aktører i dragter

Susanne Klose: *Oplevelses- og dannelsesprocesser i dragtrekonstruktion – et bidrag til øget autenticitet i Frilandsmuseets tekstilformidling.* Susanne er cand. pæd. i Didaktik Materiel Kultur (2010) fra DPU. Håndarbejdslærer fra Håndarbejdets Fremmes Seminarium (1986), med hovedfag i beklædning. Formand i Støtteforeningen til fremme af tekstile håndværk (2009-).
(**Bilag 5**)

Specielt begrebet processuel autenticitet gav debat. For bliver der brugt redskaber fra tiden eller moderne tilsvarende redskaber? Er der en forskel på produktet? Anne Batzer nævnte processens væsentlighed og Lita Rosing-Schow publikums generelle interesse for teknik.

Besøg af aktører i dragter, bl.a. de dragter som Susanne Klose talte om i sit oplæg. Sangleg og dans med danselærerinde Olga, anno 1939.

Ingeborg Cock-Clausen: *Muligheder for leg, også for museumsgæsten.* Ingeborg er blandt meget andet – tidligere museumsinspektør ved Nationalmuseets dragtsamling.
(**Bilag 6**)

Annette Herbst: *Hvad kan rekonstruerede dragter bidrage med i formidlingssammenhæng? Hvilke teorier kan der arbejdes med?* Annette har firmaet Historicum og er cand. pæd. i håndarbejde 2004.
(**Bilag 7**)

Louise Schelde Jensen: *Middelalderdragter til markeder og andre kulturhistoriske arrangementer med udgangspunkt i dragtguiden fremstillet for "Aarhus 1477".* Louise er middelalderarkæolog og nyansat i Bork Vikingehavn, med særlig interesse for middelalderens tøj og tekstiler.
(**Vedhæftes som powerpoint**)

Kirsten Toftegaard og **Marie Riegels Melchior**: *"Making the mummies dance" dragtformidling set fra kunst- og modemuseets perspektiv.*
Kirsten er leder af tekstilsamlingen på KIM og Marie har Ph.d. i dansk mode og har, sammen med Kirsten, været med til at lave Margit Brandt udstillingen på KIM.
(**Bilag 8)**

Diana Vreeland (1903-1989), specialkonsulent , The Costume Institute,The Metropolitan Museum of Art, New York.

PERFORMATIV LEVENDEGØRELSE

Fashion in Motion, V&A

Historisk modeshow, Forskningensdøgn, Textilforum, 2009

Fredag den 6.august 2010:
Mødtes vi på Arbejdermuseet. **Helle Leilund** og **Anja Jørgensen** bød velkommen.
Helle fortalte at ideen til tema-mødet var opstået, fordi hun gerne ville formidle Arbejdsmuseets emneområde gennem levendegørelse. Der var

mange muligheder for formidling af arbejdsprocesser, af udstillingerne blandt andet af en kaffebar fra 1950erne.

Erik Thorell: *Tre textila dimensioner – Kläder, indredningstextil og slöjd i det kulturhistoriska förmedlingsarbetet.* Erik Thorell er daglig leder af Skansens Klädkammare i Stockholm. Klädkammaret iklæder hvert år ca. 2000 personer til museets levendegørelse, blandt andet museumsværter, aktører, guider og håndværkere.
(**Vedhæftes som pdf**)

Historiske dragter i teateropsætninger. Scenograf og kostumier **Anette Hansen** fortæller om sine overvejelser i forbindelse med teaterforestillinger med stemning fra svundne tider eller egentligt kulturhistorisk indhold.
(**bilag 9**)

Kirsten Gravesen. *Klædeskabet på Horsens Industrimuseum.* Klædeskabet er både formidling til børn og voksne samt salg og udlejning. Kirsten Gravesen er industriel designer og billedvæver og projektkoordinator for museets arbejdsmarkedsprojekter.
(**vedhæftes som pdf**)

Marked.

Anne Provst:*1700-tals dragter og –frisurer hos højere stand*. Anne er cand. mag i historie og museologi. Anne har været tilknyttet Gl. Estrup, Viborg stiftsmuseum og har drevet "kulturbureauet" hvor hun formidlede historie i forskellige sammenhænge.
(**bilag 10**)

14-15.30: Puljemøde.
- Dragtnyt
- Nyt fra arbejdsgrupperne og sekretariatet.

Dragttnyt
Anne Margrethe Johnsson anbefalede udstillingen Hovedlin og Susebukser på Museum Lolland-Falster.
http://www.dragt.dk/hovedlin-og-susebukser/
Annette Herbst fortalte, at hun er blevet dansk forhandler af DuranTextiles.

Nyt om www.dragt.dk herunder links-politik og svaret fra Kulturarvsstyrelsen
Tina Forsingdal: Fortalte om den nye fleksible www.dragt.dk hvor der hele tiden sker ændringer, så der er noget nyt at se på og følge med i konstant. Gennemlæs jeres oplysninger om dragtsamlinger og litteratur og send jeres opdateringer. Husk at sende jeres oplysninger om historiske dragt- og

tekstiludstillinger, så lægger vi det på. Se medlemslisten igennem og send evt. ændringer til Tove på tem@dengamleby.dk
Tove fortalte, at Kulturarvsstyrelsen ikke vil tillade, at dragtpuljen via dragt.dk linker til private forhandlere. Helle og Anja ønskede, at mødet kunne resultere i en fælles forhandlerliste, så medlemmerne kan sende deres oplysninger til Tina på tinaforsingdal@hotmail.com som vil samle oplysningerne sammen i et mere privat regi.

Nyt om Dragtjournalen
Camilla Luise Dahl fortalte, at det var på landsmødet i Den Gamle By i 2006, at hun foreslog, at dragtpuljen skulle udgive et e-tidsskrift om vores emneområder. Det er siden da blevet til 5 numre og et sjette er på vej. Camilla vil nu trække sig fra arbejdet, så forsamlingen gav hende applaus for indsatsen. Tove gentog, at arbejdsgruppen ved landsmødet på Lolland-Falster var blevet forøget med Kirsten Rykind-Eriksen og Lita Rosing-Schouw, og at gruppen ville holde et møde snarest muligt.
Forslag fra medlemmerne: At Dragtjournalen publicerer kavalkader over for eksempel forklæder, fodtøj osv.

Nyt om textilnet.dk
Tove fortalte, at arbejdsgruppen er stadig i ansøgningsfasen, og at hun vil bestille et eksempel på et færdigt skærmbillede på en søgning ved firmaet Captator, så vi kan lægge det på hjemmesiden.

Nyt om arbejdsgruppen vedr. Regin
Eske Wohlfarth var taget på sommerferie, da Tove kontaktede ham. Han er tilbage i slutningen af august.

Nyt fra Københavnergruppen
Helle Leilund fortalte, at dagens ekstra arrangement på Kunstindustrimuseet er arrangeret af Københavnergruppen.

Nyt om bog om industrialismens tøj
Bogen er ved forlaget og forventes at udkomme snart. Tove foreslog, at medlemmerne tænkte på nye fælles forskningsprojekter. Send ideer ind til drøftelse på næste landsmøde.
Følgende forslag blev stillet:

- Fortsætte serien Danske Dragter.
- Tematiske bøger i stedet for tidsperioder.
- Folkedragt og folkelig mode
- 15- og 1600tallets dragt og dragttilbehør

Nyt fra sekretariatet

- Kulturarvsstyrelsen indstilling er, at dragtpuljen godt kan lade sig repræsentere af et medlem, der ikke er museumsansat, i UCC Håndarbejdets Fremmes uddannelsesudvalg, hvor Lita Rosing-Schouw har siddet hidtil. Lita ønsker at trække sig. **Trine Andresen og Birgitte Kirstein** fortalte om arbejdet i udvalget. Det har indstillingsret og dermed indflydelse på uddannelsen som professionsbachelor i håndarbejde. Der er 4 møder pr. år. **Susanne Klose** opretholdt sit kandidatur og blev valgt med applaus.
- Kulturarvsstyrelsen har meddelt at al støtte nedskæres med 1%.
- Et hjertesuk: Der er for mange ændringer og uklarheder ved tilmelding til landsmøderne – det tager for megen tid at administrere, så ved næste landsmøde vil vi forsøge at få etableret et tilmeldingsskema via dragt.dk, hvor man kun kan tilmelde sig ved at svare på alle punkter.

Planlægning af forårets landsmøde 2011 mm
Varde Museum har inviteret til forårets landsmøde i uge 11 2011. – Vi vil gerne kombinere med en tur til Fanø.
Bornholms Museum er vært for efterårets landsmøde 2011.

16-18: **EKSTRA.**
Kunstindustrimuseet holder ekstraordinært åbent til kl. 18 for dragtpuljens medlemmer. Kirsten Toftegaard, leder af tekstilsamlingen, vil vise om i udstillingen "Walk on the wild side, Margit Brandt modedesign 1965-1980".

Med venlig hilsen

Tove Engelhardt Mathiassen
Museumsinspektør og puljesekretær

Bilag 1

Deltagere i landsmødet

Anita Mikkelsen, Hørsholm Egns Museum
Anja Jørgensen, Frilandsmuseet
Anna Margrethe Jonsson, Anisse
Anne Batzer, Sagnlandet Lejre
Anne Majken Snerup Rud, Flynderupgårdmuseet
Anne Provst, Viborg
Annet Laursen Skjelsager
Anette Hansen
Annette Herbst, Haderslev
Birgitte Kirstein, Håndarbejdets Fremme, Professionshøjskolen UCC
Camilla Luise Dahl, København
Charlotte Ring, Næstved Museum
Dorothy Jones, Næstved
Ellen Elisabeth Jensen, Furesø Museer
Ellen Warring, Odense Bys Museer
Erik Thorell, Stiftelsen Skansen Stockholm
Esther Grølsted, Nationalmuseet
Eva Möller, Lund, begge dag
Getrud Beckmann, Håndarbejdets Fremme, Professionshøjskolen UCC
Helle Christensson, Frilandsmuseet
Helle Leilund, Arbejdermuseet
Helle Pfeiffer, Bornholms Middelaldercenter
Ida Demant, Sagnlandet Lejre
Inge Christiansen, Køge Museum
Inge Panduro, Øregård Museum
Ingeborg Cock-Clausen, Virum
Inger Margrethe Davidsen, Gilleleje Museum
Janne Christensen, Holbæk Museum
Kirsten Gravesen, Danmarks Industrimuseum
Kirsten Rykind-Eriksen, Randbøldal
Kirsten Schmidt, Rudersdal Museer
Kirsten Toftegaard, Kunstindustrimuseet, begge dage
Kirsten Aagaard, Flynderupgårdmuseet, begge dage
Lene Sørensen, Kulturhistorisk Museum Randers
Lisbeth Green, Horsens
Lita Rosing-Schow, Melby
Lotte Erstling, Næstved Museum
Lotte Rask, Sagnlandet Lejre
Louise Schelde Jensen, Bork Vikingehavn
Maj Ringgaard, Nationalmuseet
Margit Eva Jensen, Zahles Seminarium
Margit Petersen, Viborg Stiftsmuseum
Marie Døllner, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole
Marie Riegels-Melchior, København
Mette Havsteen Eriksen, Ærø
Nena Jensen, Haderslev
Nina Holm Nathan, Frilandsmuseet
Rikke Ruff, Værkstedsmuseet
Stella Steengård, Præstø
Susanne Klose, København
Tina Forsingdal, København,
Trine Andresen, Håndarbejdets Fremme, Professionshøjskolen UCC
Viben Bech, København,
Vivian Høxbro, Stubbekøbing
Yvonne Folkman, Bornholms Middelaldercenter

Tove Engelhardt Mathiassen, Den Gamle By og puljesekretær

Bilag 2:

Tove Engelhardt Mathiassen
Indlæg på dragtpuljens landsmøde på Frilandsmuseet
5. august 2010

Historiefortælling, kostumer og kilder.

Tak for opfordringen til at komme med dette indlæg. Der er faktisk nu 10 år siden, vi bearbejdede temaet om dragter/kostumer i museumsformidlingen/levendegørelsen på et landsmøde i dragtpuljen, nemlig i september 2000 på Flynderupgårdmuseet med 5 indlægsholdere. Det er morsomt, at interessen for emnet er så stor, at det kan bære et nyt og meget velplanlagt to-dags-møde – tak til Anja Jørgensen og Helle Leilund for det!

I Den Gamle By har vi i 10 år arbejdet med det, vi kalder Levende Museum for at vise inspirationskilderne i "Living History" på andre frilandsmuseer i USA og Europa, specielt i England, Beamish, og Holland, Arnhem og Enkhuisen, og endelig i Sverige Jamtli-historie-land i Östersund. Vi har naturligvis også jævnlig faglig og inspirerende udveksling med Stiftelsen Skansen i Stockholm, hvor vores svenske gæst Erik Thorell kommer fra. – Den Gamle By gik for alvor - efter nogle mindre pilot-projekter - i luften med Levende Museum i 2001. I årbogen fra 2001 skrev jeg artiklen "En halv kilometer stof – eller hvordan et museum arbejder med dragter" om arbejdet med de første 40 dragter, som vi startede med. I dag vil jeg tale om principper for arbejdet med dragter til Levende Museum i DGB.

Det billede, I har set, er fra en dramatiseret rundvisning, som hedder "Lys i mørket". Den blev udviklet i 2007.

Jeg har valgt det, fordi det viser en lille flig af, hvad detaljerne betyder i de dragter, som vi – og her mener jeg ikke udelukkende DGB; men os alle - producerer til formidlingen med aktører på museerne - temaet for dette landsmøde. Jeg tror ikke, at det er ligegyldigt, at der er en kniplingskant på kappen, at sjalet er håndstrikket og har en snoet kant, som er en efterligning af et sjal i Den Gamle Bys samlinger, at ærmet har rundede flige, som lægger sig ned over hånden. Måske er det kun os, der bevidst lægger mærke til det, fordi vi har øvet os i at se den slags ting; men detaljerne er med et at skabe en stemning, en følelse, og publikum sanser overflader af uld, hør og bomuld sammen med disse subtile detaljer.

Mit mål i dag er at problematisere selve arbejdet med dragterne. Jeg vil især fortælle jer om mine overvejelser i forbindelse med brugen af kilder og dermed om den konstruktion af viden, som jeg har foretaget og konstant må foretage til dette projekt. For hvorfor overhovedet arbejde med rekonstruktion/kopiering af historisk dragt på et museum, hvor man kunne vælge at vise de originale dragter frem i museumsudstillinger i stedet? (Det gør vi så også sideløbende; men det er en anden historie!)

Det var med bævende hjerte, at jeg i 2000 gik ind i dette arbejde, fordi det ligger i en gråzone mellem teater og udstilling. Jeg skulle arbejde med nogle dateringer og nogle aktører (roller) med bestemte forudsætninger med hensyn til social status, køn og alder. De var valgt ud fra den overordnede historieformidling, som skulle finde sted på museet – ikke ud fra diverse stilskift i dragten over en periode – jeg kunne altså ikke tage udgangspunkt i selve dragterne på samme måde, som når man i en udstilling viser et forløb via originale dragter. Jeg måtte gå en anden vej, og problemet i arbejdet var sådan set, at kilderne ikke kunne give svar på alle konkrete spørgsmål, der rejste sig, når levende aktører skulle have tøj på kroppen.

Museet havde jo ikke et komplet sæt til en skomagermadamme og en jomfru anno 1840, en gårdskarl og en butikssvend i 1864, en husmor i 1885 og så videre … naturligvis ikke – samlingerne er jo blevet til ud fra helt andre forudsætninger, som jeg vil konkretisere med de to første museumsinspektørers indsamlingsprincipper:

Den første museumsinspektør for dragtsamlingen, Petra Julie Holm:
1921 til 1959
Hun var gift med museets skaber og første direktør Peter Holm. Takket være hendes indsats voksede samlingen så meget, at den i 1939 fik sin egen bygning, som indtil slutningen af 1990erne har huset udstillinger af dragter og tekstile teknikker. Petra Julie Holms tilgang til indsamlingen var kunstindustriel og kun de fineste og bedste stykker blev indlemmet i samlingen.

Fru Holms efterfølger dr. phil. og museumsinspektør Erna Lorenzen havde ansvaret for samlingen fra 1959 til 1979. Hun lagde vægt på at give samlingen en større social spændvidde via sin indsamling og at registrere flere informationer om brugen af tingene til hvert enkelt stykke for at forbedre samlingens videnskabelige værdi. Det er en trend, som man ser overalt i museerne fra ca. 1950 – proveniensen bliver vigtig i vores indsamling. Tingene bliver bærere af levet liv.

De to første museumsinspektører har i indsamlingen af dragter naturligvis overhovedet ikke haft som mål at sy dragter til brug i Levende Museum. Deres mål har været fra hver sine kriterier af skabe en god, repræsentativ samling.

Før postmoderne teorier angreb de såkaldt ”store historier” var repræsentativitet nemlig et helt neutralt og uproblematisk begreb. I dag skal enhver museumsindsamling være fokuseret efter indsamlingskriterier – og de fleste af os, der arbejder med kulturarv på museerne, har forladt forestillingen om ”den komplette samling”!

Købkes billede af en bondekone 1832

Det, jeg gjorde og stadig gør, er at kombinere mange forskellige slags kilder – malerier, tegninger, skifteoptegnelser, erindringslitteratur, dragter og dragtdele fra DGBs store samling – netop for at nå de konkrete resultater. Min påstand er, at baggrunden for arbejdet med dragterne til Levende Museum er en blanding af x antal procent viden og resten er indlevelse. Der, hvor kilderne kommer til kort, må indlevelsen træde til.

Den metode er frilandsmuseerne født med. Enhver del i en historisk bygning er ikke bevaret fra opførelsesdatoen – der er sket bygningsmæssige ændringer, fordi folk har levet i huset og har forandret det efter behov og pengepung. Bjælker er rådnet op og har måttet udskiftes under vejs – man har ændret vægbemaling og indretning efter skiftende tiders smag – vægpaneler er sat op og pillet ned – væggene er flyttet eller er blevet sløjfet. Når et museum vælger at fastfryse et hus på et bestemt årstal, må noget rekonstrueres – man foretager bygningsarkæologiske undersøgelser for at finde de spor, hvor huset selv fortæller sin historie; men de skal tolkes…man må foretage en lang række begrundede valg for at nå et konkret resultat. Man bruger også de skriftlige kilder vedr. bygningen: håndværkerregninger, brandtaksationer, booptegnelser..osv.

På samme vis med dragtarbejdet til det konkrete formidlingsmæssige formål i Levende Museum. Kombination af mange forskellige kilder – herunder sådan

et maleri af Christen Købke fra 1832, der kan vise os noget om, hvordan vi skal tilsidesætte vores egne æstetiske forestillinger om materialesammensætninger, hvis vi skal arbejde på en overbevisende måde. Det er helt indlysende en enorm fordel at kunne studere originale dragtdele fra tiden for at få de rigtige detaljer frem. Men indlevelsen kommer i spil, når jeg skal sætte mig ind i skomagermadammens økonomiske og smagsmæssige forudsætninger. Ja vel, hendes mand var oldermand for lauget i vores rolle, så jeg kan finde skifter på cirka samme sociale niveau; men æstetikken/hendes smag: Hvilket sjal ville hun vælge til hvilken kjole? Ville hun købe falske krøller hos købmanden? Det valgte jeg fra… Og så videre, og så videre. Mængder af delovervejelser, som jeg i starten gjorde mig for hver eneste dragt.

Snittet i madammens kjole stammer fra en violet halvsilkekjole, som har tilhørt Ane Andersdatter fra Erslev i det gamle Randers Amt (museums nr. 187:36). Kjolen har de store ærmer, som kaldes skinkeærmer, fordi armen får en vis lighed med en skinke, når den har en stor ærmepose på overarmen og sidder stramt på underarmen. Ærmeposerne er sunket lidt ned af armen og har rynkede ærmepuffer fæstnet med snoresøm under skuldersømmen.

Frank, som er gartnermedhjælper, stillede op som fotomodel i torsdags. Hans dragt er udviklet i 2002. Det første og grundlæggende forlæg for hele gartnerafdelingen var fotos af herregårdsgartnere og deres medhjælpere fra værket Dansk Herregårdsliv. Jeg fandt lige mine gamle notater i manualerne fra 2003:
Dragterne er udarbejdet på grundlag af følgende billedforlæg:
Ole Højrup: Herregårdsliv 3, Stald- og havefolk. Nationalmuseet 1982.
Side 155: Foto af havefolkene på Gunderslevholm på Sjælland.
Side 231: Foto af havefolkene på Holsteinsborg på Sjælland.

Bukser: Bomuldsfløjl i grønt og brunt. Én model med bred og én med smal klap.
Kitler: Hørlærred
Kasketter: Uldne
Fodtøj: træsko

Sådan begyndte vi. Hver dragt var beregnet til et bestemt menneske. Men det kan ikke lade sig gøre i længden med skiftende personale, med lange åbningstider og vagtplaner for hver eneste dag. Flere mennesker må kunne bruge dragterne, der skal være en fleksibilitet.

Kan I se en fejl i Franks påklædning?
Hans træsko er for moderne!
De har clips i stedet for søm!
Han havde endda gjort sig umage, fordi der kort tid efter skulle være haveomvisning. Normalt går han med det lovgivningsmæssige sikkerhedsfodtøj. – Fodtøjet er i det hele taget en af de helt store knaster i arbejdet. I 2001 skrev jeg følgende om gårdskarle anno 1864: ”Gårdskarlene blev udstyret med træsko, som var den almindelige arbejdsbeklædning i 1800tallet. Der er flere forskellige træskofaconer i 1800tallet; men vi valgte de såkaldt langovrede typer, der dækker hele forfoden.”

Men de unge mennesker kan ikke holde ud at gå i træskoene, så i stedet går de i de støvler:

Jeg skrev i 2001:
”Desuden fik vi specialfremstillet to typer af mandsstøvler. Den ene type er en kopi af et par lange skaftestøvler af sort fedtlæder i samlingen. Af

proveniensen fremgår, at de har været med i krigen i 1864. De har brede snuder og en kraftig hæl (museumsnummer 507:55)."

Det vil sige, at vi faktisk dér giver en historisk ukorrekt formidling, fordi langt flere ville bruge træsko eller trætøfler.
Det er ærgerligt; men det kan ikke realiseres på andre måder.

Vi har forskelligartede kilder; men ikke alle kilder er lige gode
Genremalerne i 1800tallet har med deres idylliserede og sentimentale fremstillinger af livet på landet været med til at forme de gængse, indre billeder af folkeliv og påklædning langt op i 1900tallet og måske helt frem til i dag. Genremalernes billeder er blevet til i en identitetsskabende proces. - Og ikke hvilken som helst identitet; men en national identitet knyttet i første omgang til Gud, konge og fædreland – og senere til den danske natur, historien, sproget, folket og de nordiske myter.

Fra den franske revolution i 1789 til den slesvigske krig i 1848 og Grundloven 1849 skete en mental forandringsproces i Danmark. Den var nødvendig, for at mennesker i deres egen selvforståelse kunne bevæge sig fra at være undersåt i den enevældige konges riger og lande til at være – og hermed mener jeg at føle sig og agere som - samfundsborger i en nationalstat, til at være dansk så at sige. – Processen blev udbygget og yderligere formet i resten af 1800tallet.

1700tallet var en reformtid, hvor der blev gjort seriøse overvejelser om indførelse af en nationaldragt af sparehensyn.

Samtidig interesserede man sig også for dragt på en anden måde: I forskellige europæiske lande begyndte fra slutningen af 1700tallet og starten af 1800tallet at udkomme diverse serier af billeder af mennesker med forskelligt slags tøj på – allerede fra begyndelsen af 1600tallet var der udkommet bøger med billeder af borgerlige dragter i forskellige byer – nu begyndte der også at udkomme serier med landbefolkningerne – de var forsynet med en undertekst, der oplyste om hjemstedet for dragten – og de var med til at forme de indre billeder på længere sigt → og også med til at give nogle lidt for fasttømrede forestillinger om dragter, som noget næsten uniformsagtigt, hvor alle på en egn gik i ens tøj
I starten udkom de udenlandske billedserier i Danmark; men der kom også dansk producerede serier. Her er et eksempel fra Senn & Lahdes serie på 37 billeder med titlen "Klædedragter i Kiøbenhavn", der udkom 1806-08.

Amagerkone, 1806-, Senn & Lahde: Klædedragter i Kiøbenhavn

- som det ses, lyder underteksten en Amagerkone – hun sidder på en drittel med sine grøntsager og faldbyder sine varer iklædt sort og blå dragt med hvidt forklæde

Sådanne småbilleder blev placeret indvendigt i folks klædeskister, eller de blev rammet ind og hængt op til pynt på væggen

Spekhøkeren, 1806-, Senn & Lahde: Klædedragter i Kiøbenhavn
fra samme serie spekhøkeren – med tøfler, den almindelige arbejdsbeklædning for både mænd og kvinde langt op i 1800tallet, hvide strømper, knæbukser – formodentlig i fløjl – vest i mønstret bomuld – hvidt forklæde og en strikket hue i blå og hvide striber - træk som senere kom til at blive opfattet som indbegrebet af landbefolkningens dragt – skønt en spekhøker absolut hørte byen til

Senn & Lahdes serier er helt frem til 1960 brugt som seriøse illustrationer i værker om klædedragter i 1800tallet – næsten fnyser dr. phil Erna Lorenzen,

som i 1975 skrev sin disputats om "Folks tøj i og omkring Århus" – hun rammer en pæl gennem mange myter om det landlige tøj – kort fortalt er Erna Lorenzens pointe, at folk på landet er gået meget mere forskelligt klædt end alle forestillinger om egnsdragter og nationaldragter lader ane - og til trods for at det er mere end 25 år, siden hendes disputats blev forsvaret og udgivet, får museerne jævnligt henvendelser fra mennesker, som i den bedste mening spørger om Sallingdragtens udseende og for få år siden talte jeg med en venlig dame, som nævnte "Bjerre Herreds-dragten!"

Den blev faktisk konstrueret af tekstilforskeren Margrethe Hald til brug i folkedans på Vejleegnen…

I 1992 havde museerne i Skive en udstilling om maleren Christen Dalsgaard – i den forbindelse blev der foretaget en nøje undersøgelse af malerens dragtsamling, som nu findes i Nationalmuseet! – Dragter og dragtdele – i alt 100 numre - anvendte Dalsgaard til at påklæde sine modeller. I forbindelse med udstillingen blev der foretaget en nøje undersøgelse af dragter og dragtdele i Skive Museum og i Dalsgaards samling, og man sammenholdt hans dragtsamling med hans malerier. Konklusion blev, at hans malerier ikke giver et realistisk billede af klædedragten på det tidspunkt, hvor billederne blev til.

Kunstakademiet havde ligesom Dalsgaard en dragtsamling, som malerne kunne anvende i deres genskabelse af livet på landet. – Af og til ligner malerierne et karneval eller en klæd-ud-kasse, hvor statister har moret sig med at sætte genstande sammen – den kategori hører Dalsgaard ikke til; men man kan ikke bruge ham som det eneste sandhedsvidne om klædedragten i Salling eksempelvis

Én af Dalsgaards samtidige var maleren F. C. Lund, som med støtte fra kultusministeren rejste rundt i årene 1854-1861 for at tegne og male bøndernes dragter til et større billedværk. Støtten var kommet til veje blandt andet fordi to kulturpersonligheder i datidens København og i den videnskabelige verden var gået i brechen for F.C. Lund. Det var Chr. Jürgensen Thomsen, museumsnestor i Danmark, og arkæologen J.J.A. Worsaae,

På det tidspunkt skulle dragter og dragtdele findes i bunden af kisterne rundt omkring – og det kneb indimellem at finde en smuk pige, som ville lade sig male i det gamle tøj – som altså ikke blev brugt mere - hustruen Axellline optrådte som model i tøjet –

i alt blev det til 30 plancher med som det hed "Danske Nationaldragter" Billedserien gengav ligesom det nationale maleri fra 1800tallets begyndelse ikke slid og slæb.
Det var identifikationsmodeller i farvestrålende kostumer – i nationalromantikkens søgen efter identitet rettede man blikket mod bondestanden som den danske kulturs bærere, skønt landalmuen i århundrederne forud havde været uden politisk indflydelse

De indre billeder er en af periodens resultater, som i nogen grad eksisterer endnu, skønt der har været rokket ved dem i de sidste 40 år!!!

Vi skal være på vagt overfor uniformering, og det er svært, når der skal produceres og dragterne skal være fleksible.

Jeg startede med at spørge, hvorfor overhovedet producere dragter til Levende Museum

1. de originale museumsgenstande/dragter kan ikke tåle at blive brugt

2. museerne har IKKE for eksempel en skomagermadammes tøj anno 1840
3. men der er også den mere overordnede synsvinkel, som jeg vil slutte med:

Den Gamle By har som alle erhvervsvirksomheder besluttet

- Mission
- Værdier
- Positionerne
- og visioner for de kommende år.

Jeg vil ikke trætte jer med alle punkter – blot vise, hvordan de beslutninger, der er taget på dette overordnede niveau, har direkte indflydelse på, at Den Gamle By overhovedet arbejder med denne formidlingsform og dermed på dragterne til Levende Museum.
I kan selv se alle punkterne på DGBs hjemmeside, hvis I er interesserede.

Jeg citerer missionen i sin helhed, som den ser ud nu. Den har gennem årene haft lidt forskellige formuleringer; men hovedbudskabet er det samme:

Den Gamle Bys mission: Historien skal ud til folk

Det er Den Gamle Bys mission, at historien skal ud til folk.
I Den Gamle By tror vi på, at historien betyder noget for os mennesker. Så vi kan lære os selv bedre at kende og se ud over vores egen næsetip og dermed sætte os selv og vores samtid i perspektiv. Det er derfor Den Gamle Bys ambition at nå ud til så mange mennesker som muligt.

Det er det primære. Og slet skjult er netop det udsagn, som stifteren af Skansen, Artur Hazelius, gjorde til Skansens overskrift, nemlig "kend dig selv".

"Historien skal ud til folk" og ambitionen er at nå ud til så mange som muligt – altså også alle de grupper, der måske ikke er kernen i museernes besøgende. – Der er altså indlejret en ikke-elitær målsætning i selve missionen.
Og de første 4 positioner lyder:

1. *Den Gamle By er ikke til for tingenes skyld eller for historiens! Tingene er døde og historien er forbi. Nej, museet er til for menneskene - i nutid og i fremtid* – og det skal altså ikke forstås på den måde, at Den Gamle By ikke overholder museumsloven med indsamling, bevaring, forsknings-delen intakt!

2. I Den Gamle By arbejder vi med fortiden, men vi gør det i nutiden og med tanke på fremtiden

3. Den Gamle By virker på et videnskabeligt grundlag. Men museet må ikke virke akademisk – ser I, der kom forskningen ind.

4. Det må gerne være morsomt at gå på museum. Bedreviden og pædagogiske pegefingre kan nemt ødelægge oplevelsen.

I kan godt se, hvordan det videnskabelige arbejde skal ligge skjult bag den facade, som publikum oplever. Og i forbindelse hermed er især vision nummer 6 er relevant i arbejdet med LM:
Den Gamle Bys viden og kompetencer skal nå ud til så mange mennesker som muligt – også til folk, der normalt ikke går på museum

Levende Museum er en formidlingsform, der lader publikum opleve med alle sanser, når de besøger museet. Man behøver ikke en stor forhåndsviden – man kan smage på maden og opleve rum, former, kostumer og høre

historiefortælling og tale med aktørerne og få en kombination af alle disse elementer med sig hjem.

Og selvfølgelig spiller aktørerne i Levende Museum en ganske særlig rolle her. Disse unge mennesker er for eksempel en flok af museets børneaktører anno 1927, fotograferet torsdag i sidste uge. De går på et kombineret drama- og historiekursus i løbet af vinteren og kommer dernæst kommer ind til arrangementer på museet. Det er et stort tilløbsstykke for børn – og der er faktisk venteliste. Der er MANGE historieinteresserede børn i Danmark, heldigvis! Og nogle børn vil hellere være aktør på et museum end at spille rollespil i universer a la Ringenes Herrer. Børnene vækker stor interesse blandt det øvrige publikum og lyser op med deres blotte tilstedeværelse i gader og huse.

Den Gamle By arbejder i det store igangværende projekt Den Moderne By med nogle nye fokusår i 1900tallet, nemlig 1927 og 1974. Her spiller foto, film, TV mv. naturligvis en accentueret rolle i arbejdet med kilder til dragter til Levende Museum

I forbindelse med LM har jeg også undervist i hilseformer og en lille smule i bevægelsesformer, så jeg vil som næstsidste billede vise jer et af mine yndlingsbilleder fra 2001, nemlig en af de unge aktører, der ser én, hun kender privat, og som hun absolut VIL tale med. Jeg kom gående med en fotograf fra ugebladet Hjemmet – og det kan nok være, at han var hurtig på aftrækkeren.

Mit budskab i dag er:

1. kritisk forholden sig til kilder
2. stor detaljeringsgrad – de originale genstande er perfekte som kilder til det
3. tidsmæssigt korrekte teknikker, hvor det er muligt
4. korrekt fodtøj, hvor det er muligt, fordi det giver den rette bevægelse

Billede slut: Kager for at takke for kager og kaffe fra herregårdskøkkenet og pege på Den sjette ledetråd i DGB:
Rene toiletter og en god kop kaffe kan nemt være lige så vigtig for en god museumsoplevelse som udstillinger og installationer

Tak for opmærksomheden.

Litteratur blandt andet:
En halv kilometer stof – eller hvordan et museum arbejder med dragter. Den Gamle By. Årbog 2001, side 14-42.

Costume in a Museological Context: Dealing with Costume and Dress from Modern Danish History. Sammen med Helle Leilund. Dressing the Past (ed. Margarita Gleba, Cherine Munkholt and Marie-Louise Nosch). Oxbow Books, Anchient Textiles Series Vol. 3, 2008, side 115-133.

Bilag 3:
Kirsten Rykind-Eriksen: "Børne Speigel", 1568, om at forholde sig med krop og klæder. Indlæg til dragtpuljen, august 2010

Børnespejlet er en etikettebog for børn, skrevet på rimevers af latinskolelærer Niels Bredal, Vejle, så den er nem at lære udenad. I mit indlæg prøver jeg at tolke den tids tanker om kropsholdning og forhold til lemmer og klæder. Bogen er gennemsyret af autoritetstro og gudsfrygt. Den er skrevet til børn, navnlig sønner, af købmandsfamilier, borgmestre og rådmænd. I etikettebogen skrives først om at stå op, bede bøn og om at gå i seng. Ikke sove for meget dagen igennem, om at gå i kirke, tjene ved bordet, bordbøn, sidde til bords (opførsel ved bordet, spise og rydde op), tak for mad, spadsere og lege, hvordan børn lærer bedst.

Jeg har udvalgt teksterne omkring børns forhold til deres krop, om hvorledes lemmerne skal bæres og føres og om deres klæder. I power pointen har jeg i uddrag skrevet den originale tekst og min tolkning i forkortet udgave nedenunder. Jeg har brugt illustrationer fra Vejle Museums renæssanceudstilling i 2006: "Kloge Sophie og tossede Erik – renæssancen for børn" samt, hvad jeg havde derhjemme i bøger og fra postkort.
Hver eneste afsnit har sin egen overskrift:

Hvorledes børn skal skikke sig med hovedet, øjnene og andre lemmer
Man skal tage vare på alle sine lemmer, ingen af dem kan undværes. Og indtil flere afsnit rummer tekster omkring at gå med ret ryg, lad være med at være kalveknæet, lad armene hænge frit ned langs med kropssiderne. Ligeledes skal du sidde med ret ryg på stolen.
(understregede tekster er min tolkning)

Om armene og hænderne
Armene skal ikke ved dig slænge,
Ikke lade dem ned ved siden hænge

Du skal dem ikke på ryggen binde,
Der på plejer man en tyv at kende.
Hav ikke hat eller hætte under dine arme,
Stop ikke hænderne udi din barm.
<u>Ret ryggen, så armene hænger frit ned,</u>
<u>ikke lægge dem over kors eller løfte skuldrene op</u>

Om benene og fødderne
Du skal ikke sidde med benene at slænge,
Ikke det ene over det andet hænge.
Du skal ikke hovmodig gang bruge.
Ikke heller gå over knæene at buge (bøje)
<u>Ret ryggen, gå rask fremad – fald ikke over dine egne fødder!</u>

Om axlene og skulderne
Sidder du ret op, ellers er det skam.
Det er dig selv den største ære,
<u>Sid ret op i stolen</u>

Om hovedet og hår
Lad håret ikke være for langt,
At hørelse eller syn bliver der af tunge,
<u>Håret må ikke blive for langt. Ens øjne skal ses</u>

Kvindfolk er det en prydelse og ære/
dog ej med kirsekvad eller glintevand, (destillat af kirsebærtræets blade)

Ej vride det i pinde at det krølle kan.
Men enfoldig too (vaske), børste og kæm dit hår.
At du ingen blusel der af får.
Kort skåren at være er vel godt,
Kvinder skal bære langt hår

Drenge og mænd: Håret må ikke være for langt, gerne kortklippet

Piger og kvinder: Langt hår, men ikke ned i øjnene,
Ingen narrestreger med håret: Ingen hårvand eller opsætning til krøller. Vask og re blot håret.

Forvar hovedet for megen hede og kuld
Legemlig sundhed er bedre end guld.
Beskyt hovedet både mod hede og kulde. dvs., bær altid hat eller hovedtøj.

Om øjnene
Lad dine øjne være bly, stadig og stille,
ikke her eller der løbe hvor de ville.
Tænk over, hvor du har dine øjne

Du skal ikke øjnene for højt opbære,
Thi det højfærdigt dig monne være.

Ikke skule eller stedse se til jord,
Som den en ond gerning haver gjort.

Om ørerne
Dine ører skal være uden smit,
hør meget, tal viselig og lidt.
Lyt ikke for meget til almindelig løs snak

Om næsen
Lad din næse hverken dryppe eller rinde,
Snorke, snøfte, krympe eller grinde. (vrænge)
Når du næsen rense eller tørre vil,
Saa hav en synderlige næsedug der til,
Eller at kaste det paa jord, vær straks rede,
Og det skal du med foden bort træde.
Lad dine fingre ikke der med røre,
Eller dine klæder der med at besmøre

Du skal ikke give lyde med din næse
Hvis næsen drypper bruges lommetørklæde og ikke tørre den i ærmet eller af med fingrene
Hvis du smider snot på jorden, så træd det straks ned med foden

Om munden
Munden skal ikke gabe eller åben stå,
At fluer og myg der ind flyve må.
Ikke heller munden for hårdt sammenbide,
At hun der ved monne tryde og grinde. (hovne og vrænge)
Men lad læberne sagtelige hinanden røre,
Gå ikke rundt med åben mund, pres den ikke for hårdt sammen, men luk læberne sammen

Om tænderne
Dine tænder skal du rene holde,
Skyl dem om morgenen udi vand hin kolde,

Og ikke udi salt eller andet med dennom bange, (skade)
Væn dig ikke til dem at stange.
Rens tænderne i rent koldt vand, de må endelig ikke gnides med salt.
Du må ikke stange tænder med din kniv eller andet redskab.

Når du på nogen mad monne bide.
Tag det ud med en pen eller strå,
Dog ikke før end du fra bordet monne gå.
Hvis noget sidder fast mellem tænderne, så rens dem med en tynd pind, men ikke ved bordet

Om armene og hænderne
Dine hænder skal være for smitte fri,
Du skal fingerne ikke suge eller die (sutte).
Du må ikke slikke fingrene rene og hænderne skal jævnligt vaskes

Neglene ikke for lange være skal,
De skal ikke have blå toe fal. (flossede)
Klip neglene, når de er lange.

Dine arme skal være uden dræck, (snavs)
Så må du hånden dristigt frem ræk.
Dine arme, hvis de er bare, skal være rene, så hånden (højre) kan rækkes frem

Om livet
At indbinde livet med bælte og snøre,
Det skal du og udi ungdommen gøre.
Og ikke jævn godt som en melsæk blive
Du skal gå med korset lige fra ung af – både piger og drenge.
Maven må ikke komme til at hænge

Om klæderne
Gav Gud dem klæder de var af skind. (Eva og Adam)
for kuld og hede, og at skjule deres skam,
Og ikke for nogen hovmod og bram.
Men nu er alting vendt omkring,
Høviskhed agtes så ringe en ting.
Af synd og ondskab monne hver mand rose,
Kåbe er kjortel, og kjortel er hose.

Du skal ikke vise dig frem i dine klæder – de skal være enkle og ikke overdådige

Man monne mere i et par hoser skære,
End tilforn i et helt par klæder må være.
Klæderne skal ej være for gode, og ej for onde,
Lad herremand være herremand, lad bonde være bonde.
Lad dem ej være for snævre og ej for vide,
Hverken forstacket (liden) ej heller for side.(store)
Lad dem adstadige og tarveligen skære,
Efter din stand og som sæd monne være.

Nutidens klæder er for overdådige, navnlig de vide knæbukser med to lag stof, det bruges der alt for meget stof til
Klæderne må ikke være for flotte, men de må heller ikke være for ringe.
Klæderne må ikke være for store, men heller ikke for små
Man skal klæde sig efter sin stand

Siden danske fik engelsk klæder at drage, (tage på)
Monne de og engelske svedesyge have.
Da fransoske klædebon kom her i land,
kom og fransoske pocker blandt kvinde og mand.
Desligeste med flere ny klædebon og sygdom at have,
Som er en advarsel og timelig plage
Efter Bredals mening bør der ikke indføres stoffer fra udlandet –
han forbinder det med sygdomme

Klæderne af forældre udhugge (klippe) og skære.
Monne både skadeligt og gækkeligt (naragtigt) være.
Giver dine forældre dig klæder bolde, (fine)
Da skal du ikke for meget af dig holde.
Du skal ikke blive for selvglad, hvis dine forældre giver dig fine klæder

At du der med måtte andre forsmå,
Som ikke sådanne klæder formå.
Er du fattig, da lad dig nøje,
Med de klæder dine forældre formå at give.
Og smyk dig med Gudfrygtighed og gode sæder,
Det pryder dig mere end dyrebare klæder.
Det er bedre med er rent hjerte end dyrebare klæder.
Stræb ikke efter fine klæder, hvis du eller dine forældre ikke har råd dertil

Dine klæder skal du ikke besmøre,
Eller med nogen urenhed skiden gøre.
Lad dem rene og ubesmittede være,
Så monne de dig både hæder og ære.
Pas på dit tøj og hold det rent

Lære: Hold justits med dig selv og din krop. Ret ryggen, se fremad, tal pænt, ingen sladder, ikke for megen pynt, jævne, rene klæder. Ingen opsat hår, brug hovedbeklædning, tag den af, når du hilser på andre. Hold dig selv og dit tøj rent og i orden. Klip neglene, og rens tænderne.

Bilag 4:
Dragtpuljemøde torsdag den 5.august 2010.
Dragter i Frilandsmuseets levendegørelse – om at lære af sine fejl
Anja Jørgensen

Påstand: tøj er den bedste rekvisit i museumsformidling.
Tøj er det mest kropsnære og intime og et fænomenalt redskab til at skabe "personlig" kontakt mellem aktør og museumsgæst. Tøj er fyldt med geniale kulturhistoriske pointer om livets, årets og dagens gang. For slet ikke at nævne tre-enigheden: Tid, sted og socialt miljø.

Historien om at kaste sig hovedkulds ud i et kæmpe dragtkopieringsprojekt!

- År 2000, 50 aktører, 3 måneder, budget 50.000 kr.
- Ingen ekspertice tilknyttet opgaven – kun mig som er etnolog og elsker at sy og strikke!
- Intet kommissorium – vi skal bare have lavet nogle dragter!
- Stort problem at vi ikke har top professionel skrædder ansat som kan tilskæring og graduering
- Intet forarbejde eller erfaring at bygge videre på
- Stort arbejde at finde forlæg
- Svært at finde mønstre – mønstre blev for 10 år siden holdt meget tæt til kroppen
- Svært at finde stoffer (som jeg havde råd til)
- Svært at få dragterne syet; væresteder for indvandrekvinder, tekniske skoler med umotiverede unge, beskyttede værksteder for traumatiserede mennesker m.m. Krævede meget supervision
- Ingen hjælp på museet til vask, udlevering, reparation m.m.
- Ikke plads til opbevaring og til omklædning
- Stor udskiftning i aktørgruppen – usikkerhed om antal, størrelser og roller
- Opsyn og gartnere bar også dragter, svært at gemme radio, sikkerhedssko, moderne redskaber!
- KAOS!

Så begynder udviklingen at vende:

- Frilandsmuseets Systue oprettet i 2002, 3 personer i flexjob-ansættelse på deltid
- Oprettelse af "Damernes magasin" på loftet hvor vi har rum til opbevaring
- Efterhånden et fornuftigt produktionsapparat (pressestation, symaskiner, overlock m.m.)
- God hjælp fra håndarbejdsskoler, ikke mindst praktikanter fra HFS
- God hjælp fra dygtige kvinder i virksomhedspraktik. Snævert definerede projekter:
- Håndarbejdslaug, som kan producere store mængder (hoser, huer, sjaler m.m.) Kræver udførlig og entydige opskrifter, god vejledning og støtte samt en ordentlig tak for hjælpen
- Indsamling af dragter fra 1880 – 1950 via hjemmeside – meget tidskrævende, men sjovt!
- Kompetencefonden har hjulpet med videreuddannelse af Systuens personale
- Så det begyndte at gå helt ok!

Problemer:

- Svind – ting forsvinder hele tiden! Udleveringslister, underskrifter m.m. hjælper ikke
- Selvbetjening – "hovsa vi mangler liiiiige… og finder det bare selv"
- Unødvendig slitage – fine sko i dårligt vejr, lange skørter med slidt kant
- Registrering – ikke elektronisk, vi ved ikke hvilket behov for registrering vi har. Jeg lånte DRs system, men har altså ikke brugt det til noget.
- Kæmpe arbejde med vedligehold, vask, oprydning, udlevering
- Svært at få detaljer og tilbehør godt nok
- Det bliver til store mængder dragter, da der skal meget til for at have nok at vælge mellem når der skal sammensættes hele sæt. Hele dragt sæt ville være rart, men er vanskeligt da folk er så forskellig sammensat: højde/drøjde, overdel/underdel
- Mange forsøg på dragtmanualer er forsøgt, men en god model er ikke fundet.

Det evige problem: At sammensætte og bruge tøjet korrekt, hvad ved vi og hvornår må vi gisne:

- lin efter trolovelse eller først efter bryllup,
- kan jeg forsvare at give en østjysk og en sjællandsk bonde de samme træsko på,
- hvornår blev bomulden almindelig hos fynske fæstebønder,
- hvor mørke måtte ugifte pigers huer være,
- hvor meget måtte gifte kvinders hår ses?
- ville fruen på herregårde tage lyserød bluse til gråt skørt – eller er det bare min smag?
- hvilke piger smed bullen og optrådte i særk, hvor varmt skulle det være før de gjorde det,
- hvor meget kunne man hanke op i skørtet og vise ben,
- hvornår er forklædet fór beskidt,
- hvornår bliver vores omvandrende fattig FOR sølle.
- Hvor langt tilbage skal jeg gå før det er helt uforsvarligt at give karlen elastikseler på
- sætte lynlås i kjolerne (1913), men hvornår blev den almindelig i Stadager på Falster?

Hvornår laver nogen: forklædernes, kravernes, kasketternes, øreringenes kavalkade!

Anbefalinger – ikke kun hvis man skal starte noget helt nyt op, men også jævnlige statusevalueringer:

- Bliv enige med ledelsen om niveauet: stemnings skabende udklædningstøj eller samme standard som det øvrige museum?
- Hvilken pointe skal tøjet være med til at få frem? Vil hjælpe dig med at tage stilling til alle de spørgsmål som hele tiden vil dukke op
- Afsæt tid til forarbejdet med definering af rollen og fremskaffelse af kilder til tøjet
- Lav en plan: prioritering, tidsplan
- Start i god tid og i det små – hænger sammen med planen
- Insistér på professionel hjælp med mønster- og syarbejdet

- Arbejd med gode materialer
- Få detaljerne med – korset, smykker, hat, tasker, briller, fodtøj
- Tag imod hjælp fra håndarbejdsskoler og definér afgrænsede projekter til dem
- Opbyg et stort billedarkiv som illustrer dragter i brug. God inspiration for dig, syerskerne og aktørerne
- Fortæl aktørerne omhyggeligt om dragterne. De ser ikke alle dine pointer!
- Tag dig god tid til oplæring af aktørerne. Udnyt deres viden og interesse, giv dem ansvar, de vil leve op til det og tænke kreativt og selvstændigt. Ex.: Piger med stor interesse for at opsætte korrekte frisurer med valke, bruge hofteholdere, strømper med søm, plukker fine Marguerithe Viby øjenbryn. Fyrene lader skægget stå, eller barberer 1860'er skæg
- Hav et godt dragt-netværk hvor man udveksler materialer, mønstre og gode idéer - dragtpuljen
- Bed om kritiske kommentarer og lad dig ikke slå ud. Besøg andre museer som bruger kopidragter i formidlingen. Det er lettere at vurdere andres arbejde. Man lærer meget af det.

Så hvad er pointen? Skal vi finde fem fejl, blive forargede og insistere på at få både retten og vrangen helt som originalerne i vores magasiner eller skal vi lade tøjet hjælpe os med at forføre museumsgæsterne og lokke dem igennem tidsmaskinen så de kan glædes over letfordøjelig formidling af vores kulturs historie – det tror jeg, mens vi hele tiden har fokus på hvad vi gør, hvorfor og forsøger at blive bedre.
Til allersidst min absolut bedste anbefaling: Brug rigtigt meget tid på rekruttering og både faglig og formidlingsmæssig oplæring af dine aktører. De er endnu vigtigere end dragterne for god levendegørelse.
Tak!

Bilag 5:

Susanne Klose:

Oplevelses- og dannelsesprocesser i dragtrekonstruktion – et bidrag til øget autenticitet i Frilandsmuseets tekstilformidling

Et af formålene med specialet er at øge kvalificeringen af den tekstile formidling på de kulturhistoriske museer. Med specialet findes nye svar omkring dragterne og datidens mennesker igennem genstandsanalyser og i de håndværksmæssige processer.

Specialets samarbejdspartnere: Frilandsmuseet, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Århus Universitet og Professionshøjskolen UCC Håndarbejdets Fremme.

Specialets hensigt er med fokus på tekstil forskning og formidling at skabe en dialog på tværs af institutioner og udvikle samarbejdet mellem forskellige institutioner med forskellige kompetencer.

I hvilken kontekst skal dragterne indgå?
Specialet bygger på Observation af Frilandsmuseet tekstile formidling:
Frilandsmuseets formidling bygger på et trekløver af bygning, landskab og menneske. På Frilandsmuseet vægter man de håndværksmæssige færdigheder, men jeg observerer at ikke alle håndværk vægtes lige højt. På museet er der stor fokus på Bygning og Landskab, og jeg observerer at der ikke er samme fokus på den tekstile formidling, set i lyset af den centrale rolle dragterne spiller i formidlingen. I mine observationer af museets tekstile formidling opstår der en undren over den mangelfulde information omkring tekstilerne, da museet har valgt at formidle uden tekst i husene, hvor der i flere af husene udstilles giner med dragter, en tradition der kan føres tilbage til Bernard Olsens[1] tid. Formidlingsformen er valgt for at give publikum en så autentisk oplevelse som mulig, men ved at vælge denne formidlingsform kan meget information omkring dragterne gå tabt. Levendegørelsen giver en mulighed for at italesætte dragterne, men det kræver at aktøren er "klædt på" til at formidle dragterne.

På et kulturhistorisk museum er en samling interessant set i lyset af forbrug og produktion. I specialet ligger fokus på produktion. Specialets problemformulering indkredses til:

---

[1] Stifteren af Frilandsmuseet.

Hvordan kan en analyse af to kommende tekstilformidleres oplevelses- og dannelsesproces i arbejdet med rekonstruktion af dragter bidrage til en øget autenticitet i Frilandsmuseets tekstile formidling?

Det er derfor nødvendigt at definere autenticitetsbegrebet:
Det har jeg gjort ved at henvise til Thomas Bloch Ravn, direktør i Den gamle by i Århus der definerer autenticitetsbegrebet ud fra tre kategoriseringer:
Det Materielle: Det originale for enhver pris
Det Processuelle: Der accepterer rekonstruktion så længe der er tale om materialer, redskaber og teknikker der er identiske med originalens
Det Visuelle: Hvor overfladen er udført efter ovenstående definition, men hvor bagsiden, det publikum ikke kan se kan være udført efter mere moderne forskrifter, eksempelvis maskinsyet.
Med specialet anvendes nye forskningsmetoder indenfor kulturformidling:
Igennem interviews og observation har jeg afdækket hvilke Oplevelses- og dannelsesprocesser praktikanterne har gennemgået i dragtrekonstruktionsforløbet. I denne præsentation lægges der vægt på praktikanternes oplevelser, og det har derfor været nødvendigt at definere Oplevelsesbegrebet. Her henviser jeg til Christian Jantzen og Michael Vetner, begge fra Ålborg universitet.

Oplevelsesbegrebet defineres ud fra 4 kategoriseringer:

Fysio-Oplevelse: At sanse Historien

Psyko-Oplevelse: Forbindelse til Fortiden. Tekstiler kan forbinde den ydre og den indre verden og er dermed transitobjekter for det levede liv.

Socio-Oplevelse: Sociale og faglig status

Ideo-Oplevelse. Den dannende faktor

Dragtrekonstruktionsprojektet:
Præsentation af dragter: Originaler og rekonstruktioner.
Museet har udvalgt de dragter de ønsker rekonstrueret. En to delt kjole fra ca. 1910 og et korset fra samme periode. Kjolen formidles på museets lille herregård Østergaard fra Fjellerup. Yderligere har museet udvalgt et par broderede skindbukser fra ca. 1800 samt en trøje til husbond på gården fra True i Østjylland. De udvalgte dragter besidder alle en vis kompleksitet, der

giver mulighed for at vise nogle af kompetenceområderne i tekstilformidleruddannelsen.

Rekonstruktionsforløbet:
Arbejdsproces:
Til grund for dragtrekonstruktionsforløbet ligger grundige undersøgelser af Nationalmuseets dragtsamling i Brede samt Frilandsmuseets tekstile samling bl.a. fra Fjellerup. Fra den pågældende gård har det ligeledes været muligt at undersøge foto og diverse papirer i museets arkiv.

Dragten i relation til bygning? Og i relation til autenticiteten.

I Frilandsmuseets dragtsamling findes en del bevaret tøj fra Fjellerup. Blandt andet findes der undertøj, en todelt kjole og flere bælter. Da det i genstandsanalysen står klart at den todelte kjole kun samles på midten midt bag af en lille hægte, og derfor ikke kan bæres uden at skille ad på midten, antages det at kjolen har været båret med et bælte. Derfor vedtages det at rekonstruere at bælte ud fra de originale bælter der findes fra den pågældende gård der skal levendegøres. Der er dermed tale om en autenticitet der også er relateret til bygningen og de personer der har levet på gården, og som ligger til grund for de karakterer der indgår i museets levendegørelse.

Hvad kan den skabende proces fortælle?

Igennem en analyse af praktikanternes oplevelses- og dannelsesprocesser i dragtrekonstruktionsforløbet kan der svares på følgende spørgsmål:
Hvem der har fremstillet dragten? Det håndværksmæssige niveau. Her anvendes både praktikanternes håndværksmæssige og analytiske kompetencer.
Hvordan dragten er lavet?
Hvordan dragten har været båret?

De rekonstruerede dragter inddeles ud fra autenticitetsbegrebet:
Korset: Autentisk ud fra et processuelt begreb
Undertøj: Autentisk ud fra et materielt begreb (Fra museets dragtsamling uden proveniens, identisk med museets samling fra Fjellerup)
2-delt kjole: Autentisk ud fra et processuelt begreb
Skindknæbukser: Autentiske ud fra et visuelt og processuelt begreb.
Trøje: Autentisk ud fra et visuelt og processuelt begreb

Hvad betyder dragten for aktøren der bærer den rekonstruerede dragt? Eksempelvis støtter korsettet aktørens bevægelser, så det virker troværdigt (autentisk).

Museet ønsker at skabe en debat om det gode håndværk, og publikum viser en stor interesse herfor, hvilket bl.a. opleves på museets populære håndværkets dage, hvor museets dygtige bygningshåndværkere viser de gamle håndværk.

Ved at italesætte praktikanternes oplevelses- og dannelsesprocesser igennem en analyse kan der bidrages med en øget autenticitet i Frilandsmuseets tekstile formidling. Hermed italesættes autenticitet med fokus på produktion, hvor praktikanternes erfaringsdannelse indgår i analysen og derigennem kan bidrage med tekst der kan øge autenticiteten i Frilandsmuseet tekstile formidling, ved at lade det materielle sættes i samspil med det narrative. De rekonstruerede dragter [2] kan give publikum en oplevelse af at have besøgt fortiden.

Dragterne er ikke interessante i sig selv, men fordi de placeres i den særlige kontekst på museet, som ambassadører for det levede liv og de gamle håndværk. Derfor er det vigtig at håndværket er af høj kvalitet og virker troværdigt, og med specialet agiteres der for at aktørerne skal "klædes på" til at kunne formidle det håndværk der ligger bag dragterne. Igennem rekonstruktion bliver fortiden i bogstaveligste forstand håndgribelig, da de rekonstruerede dragter giver publikum en mulighed for at komme tæt på dragterne, og spørge ind til dragterne.

I hvilken faglig kontekst er specialet indlejret:
Kroppen har en central rolle i oplevelses- og dannelsesprocesser, hvilket afspejles i de fire kategoriseringer af oplevelsesbegrebet. Specialet sætter fokus på en anerkendelse af den kropslige handlingsbårne viden som igennem specialet italesættes og dermed kan bidrage til en øget autenticitet. På Danmarks Pædagogiske Universitet er der tradition for at kropsviden indgår som et fagligt akademisk begreb.

[2] af høj kvalitet

Bilag 6 :

Ingeborg Cock-Clausen
Juni 2010

Oplæg til dragtpuljemøde i august

Emnet: hvordan museerne bruger dragter i levendegørelsen af historien. Emnet er spændende og inspirerende – derfor forsøger jeg med nogle ideer, selvom jeg er 'senior'.

Stikordene fra Helle og Anja var først og fremmest:

- levendegørelse af historien
- en helhedsoplevelse med blandt andet brugen af dragten i formidlingen
- inspiration fra film- og teaterverdenen

- og de har dannet udgangspunkt for mit oplæg

Kan man definere begrebet *en levendegørelse*? På museet kan vi se en bondekone, der river i sin have. Det fungerer fint, hvor meget eller hvor lidt skal iscenesættes? Der findes nogle begrænsninger, for eksempel ser vi ikke nogen, der malker køer.

Det er vigtigt at understrege, at *levendegørelse*, der omfatter dragten - ofte i forbindelse med en aktivitet - forudsætter en omtrentlig datering af dragten. Hvilken tidshorisont taler vi om? Her må vi være forsigtige - viser den i dag fremstillede dragt en dragt fra slutningen af 1700-tallet? - er den fra midten af 1800-tallet – eller fra slutningen af 1800-tallet? Fra slutningen af 1800-tallet er landboerne som oftest klædt som købstadsboerne, det kan vi se fra fotografier fra tiden, og den tendens begyndte allerede fra 1860-erne og1870-erne; det vil gøre dragterne mere autentiske – vi må **ikke** lade publikum tro, at det er *folkedragter til folkedans,* der her er tale om!

Med til en levendegørelse hører muligvis også: skidt og møg, snavs, lugt og sved. Det rejser

nogle spørgsmål, som man ikke kan gøre noget ved, det kan vi selvfølgelig ikke vise – det vil sige,
at det er en forholdsvis begrænset virkelighed vi kan vise i levendegørelsen! Det er en konstrueret,
idyllisk virkelighed, der foregår på nutidens præmisser og i de besøgendes fantasi.

Oftest anvendes den udstillede dragt til at beskrive en historisk tid – det I ønsker at lægge vægt på så vidt jeg kan se – er at bytte om på elementerne og pointere og levendegøre *en historie i tid, hvor dragten har en bestemt funktion*. En konstruktion, hvor dragten og de ændringer, der er påvirket dels af modeskift, dels af funktionsskift, beskrives efter "hovedhistorien". Dragten sættes på denne måde ind i en kontekst, der kan bruges i en udstilling.
En dragt er ikke kun en 'dragt', det er en kombination af person, dragt, tilbehør, alder, sociale forhold etc. Fx hører dragt og smykker sammen – øresmykker bliver større, når frisuren er redt væk fra øret og hatten sidder lidt skråt – så ses hat, frisure og smykke som sammenhørende, og tidsbilledet kan genfindes på fotografier i familiealbummet eller i den tids billedblade.

Hvad forventer museumsgæsten? At blive underholdt? At blive undervist? At 'opdage' en 'ny' gammel verden? At få indsigt i og forstå sin egen fortid og nutid? En fortælling om sig selv? At forstå og ikke latterliggøre sine gamle familiefotos, men kunne sætte dem ind i en større sammenhæng?

Nutiden og vores hverdage i DK og i 'den store verden' opfanges og videresendes via satelitter dagligt ind i vores stuer via tv, radio, nettet, aviser, etc. Vi bliver orienteret om alt.
Alt det ved vi.

Jeg vil nu springe over, hvor gærdet er lavest – fx hverdagen hos såkaldte 'almindelige' mennesker. Hvad ser de fx i fjernsynet – filmoptagelser i forbindelse med nyhederne, eller store sportskampe fx – eller danske TV-film som Matador og Krøniken – eller den engelske serie, der gik for mange år tilbage Herskab og Tjenestefolk. Alle tre serier med et koncept, der gennemlevede flere generationers liv i samme familie og for Matadors og den engelske series vedkommende **i samme bolig.** Fortællingerne var opdelt i mange episoder, hver opdelt i et langt tidsmæssigt forløb, hvor flere generationer hver havde deres for historien vigtige rolle, deres indbyrdes skæbner og deres øvrige relationer i det miljø, historierne foregik i. I Matador ser man fx folk i alle aldre i forskellige sociale miljøer – nogle i dyrt modetøj som fx en speciel hat eller en pelskrave slynget om skuldrene etc. sammen med tjenestefolk og arbejdsfolk. Kan museet levendegøre en sådan historie?

Et udstillingsrum fra 1800-tallet – et fra 1900-tallet og et fra vor egen tid? Publikum skal stimuleres.

Hvordan kan det gøres?

Det ved jeg ikke – men lad fantasien spille ind –
Desværre kender jeg ikke udstillingsrummenes størrelse –
Lad os tage et eksempel med en udstilling fra 1900-tallet: jeg forestiller mig et udstillingsrum, hvor der er mulighed for at opbygge nogle mindre sammenhængende værelser ved siden af hinanden eller oven på hinanden – en kulisse af form som en teaterkulisse, en dukkestue i flere etager med en bagvæg, men uden front, hvor man som udstillingsgæst kan se ind i et liv for børn, unge og gamle, ægtepar og tjenestefolk. Kun få eksempler på deres møbler men gerne flere på deres tøj. Børnenes kan ligge lidt hulter til bulter, smidt på stolen i deres leg, tjenestefolkene i deres forklæder og kitler og lignende, herren og fruen i deres tidstypiske tøj eller overtøj med et kig ind i deres garderobeskabe. Her skal publikum trykke på nogle knapper og få flere dragtmuligheder frem. Udstillingen skal suppleres med datidens aviser, billedblade og familiens fotografialbum. Udstillingsmæssigt skal alt ikke belyses med samme styrke; man skal få det indtryk, at dette ikke er enestående for én bestemt familie, men for hele det eller de årtier.

Boligen som ramme om menneskets liv

Når jeg læser det igen, virker det temmelig overfyldt og rodet – på den anden side –
en vigtig ting i hver enkelts liv er hjemmet, boligen – der skal vises et samspil mellem boligen og beboernes gøremål -
ved at udstille en form for stiliseret bolig med de forskellige værelsers funktion får man herved først og fremmest en fast ramme om en gruppe menneskers hverdag samt en relation til, hvordan de gennem deres dragt har angivet, hvor de befinder sig dels aldersmæssigt, dels socialt.

Forklædedebatten i dragtpuljen var med til at markere et enkelt vigtigt beklædningsstykke og kan måske videreføres i et emne som: kvindens rolle i familien og samfundet gennem tiderne – man kan jo ikke dyrke sport eller vaske op i krinoline.

Publikum kan vel opdeles i to hovedgrupper:

1): **efter dets forventninger** -

museet følger forventningerne op med kulturelle tilbud til skoler, familier, alle i alle aldre

Ad punkt 1. Det er vel her, der skal sættes ind med nye tiltag, som skal gøre folk opmærksomme på hvilke forudsætninger, baggrund, sociale forhold, udenlandske påvirkninger, aldersforskelle, handel og industri, køb og salg, brug, funktion, etc., der påvirker en dragt. Der skal skabes dialog mellem museets udstilling og museumsgæsten. Museet skal på sin side identificere sig med publikum og dets forhåbninger -
publikum skal blive nysgerrige efter at forstå fortiden –
publikum er ikke en bestemt enhed, alle er forskellige og opfatter tilsvarende forskelligt -

2): efter dets forudsætninger -
en gruppe med faglig baggrund orienterer sig på en anden måde om historie, mode,
tekstil/design, kostume, etc.
Ad punkt 2. Studierum, litteratur/bibliotek, evt. muligheder via internet, etc.

Udstillingerne skal være tilrettelagt med substans for begge grupper. De skal ikke forstås som underholdningstilbud – de skal – populært sagt - ikke 'tivoliseres' -

Det er spændende og rigtigt set, at der skal et nyt og varieret syn på brugen af dragten set som udstillingsgenstand. Det er brugen, der definerer dragten. Men selve fortællingen som hovedemne må naturligt, som tidligere nævnt, kunne sætte fokus på boligen, de åbne garderobeskabe, det tidstypiske fotoalbum, etc.
Et eksempel kunne eventuelt være en udstilling om arbejdstøj.
Men først stiller man spørgsmålet: hvad skal arbejderen beskytte sig mod og hvorfor? Udendørs arbejde er underkastet årstider og klimatiske forhold, hvor hovedemnet er ild, vand, støv, jord, maskiner, etc. , etc. Med arbejdsvilkåret: at beskytte mennesket mod de vanskelige arbejdsforhold – deraf følger specielle arbejdsdragter for smeden (ild), brandmanden (ild), fiskeren (havvand), beskyttelseshjælme, olietøj, etc. Indendørs arbejde som industri/fabrik og håndværk som snedker etc. kræver en anden form for beskyttelse – eller for eksempel som kontoristens ærmebeskyttere.

Kilder: historiske kilder, skifter, avisartikler, erindringer, fotografier og interviews.
icc.

Bilag 7 :

Annette Herbst:
Oplæg med udgangspunkt i speciale. Cand. Pæd. I Håndarbejde fra Danmarks pædagogiske universitet 2004,.

Historiske dragter og identitetsdannelse hos unge.

Der blev taget udgangspunkt i en eksisterende kjole fra 1882, som eleverne på en produktionsskole skulle lave en kopi af.
I fællesskab udarbejdet en genstandsanalyse (”Kunskapssyn och samhällsnytta”
af Yvonne Andersson og Louise Waldén 1996. Studier af håndværk)for at finde frem til kjolens tilblivelse, anvendelse, teknikker og design som er anvendt og deres betydning inden for given tid, rum og miljø og dannelsesværdier.
Kulturanalyse af Billy Ehn og Orvar Löfgrens ”Kulturanalyser" med en søgeliste, blev anvendt, da jeg mener det er vigtigt at forstå de omgivelser og den tid kjolen er skabt og anvendt i.
Eleverne kom mens de arbejdede med kjolen igennem forskellige erkendelses og erfarings faser som gjorde at deres opfattelse af kjolen og tiden ændrede sig.
De brugte fortiden til at spejle deres egen tid og søgte i det perspektiv deres identitet.
Kjolen blev ved hjælp af kulturanalysen til en fortælling, og med udgangspunkt i den blev der diskuteret.
Undervejs er nogle af diskussionerne blevet fanget og skrevet ned i dagbog form.
Projektet handlede ikke om at de unge skulle vide noget om tekstil eller historie, men at de skal forstå at de ”er” historie, Historisk bevidsthed.

Vi kan ikke opleve den tid, hvor den originale kjole er brugt. Vi kan ikke se kvinden, der har båret den, vi kan ikke se, hvordan den har siddet eller, hvordan den føles at bære. Derfor er Kulturanalysen brugt som hjælp til at forstå disse områder. Det er netop kjolens historie, der vækker de unges interesse. De fremstiller en kopi, hvor de langsomt ved hjælp af genstandsanalysen og kulturanalysen lærer at forstå kjolen. Ved at beskæftige sig med historien sammenligner eleverne fortiden med nutiden, og fortidens fortællinger bliver en del af deres erfaringsgrundlag.

Eleverne arbejder med deres og kjolens historie og når frem til en fortolkning af kjolens og deres egen historie og disse tager farve af hinanden, derved skabes en mening og sammenhæng, det kaldes historisk bevidsthed.
Når eleverne arbejder med kjolen og prøver at forstå den, arbejder de med studier af fortiden, som resulterer i en fortolkning (kopi) som resulterer i en nutidsforståelse og fremtidsforventning (sådan som kjolen skal bruges i fremtiden og som andre reagerer på den).

Litteraturliste / Kilder

Andersen, Ellen (1940): *Som man klædte sig Fra Holbergs tid til vore dage.* Nordlunde.
Andersson,Yvonne; Waldèn, Louise (1996): *Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och Hantverksutövande.* Utbildningsdepartementet, Stockholm.
Arvidsson, Alf MF (red.)(1990): *Människor & föremål*. *Etnologer om materiell kultur*.
Pedersen, Ragnar**:** *Gjenstanden som kildematerale*. Carlssons.

Bech, Viben (1989): *Danske dragter. Moden 1840-1890*. Arnold Busck.
Bottrup, Pernille; Hvid, Helge (1995): *Et bedre arbejdsliv og øget vækst.* Rapport til arbejdsministeriet.
Bourdieu, Pierre (1987:199-242) : *Om at formidle et håndværk*. Introduktion af Pierre Bourdieu til seminariet ved Ecole des hautes `tudes en sciences sociales i Paris.
Csikszentmihalyi, Mihaly (1991): *Flow. Optimaloplevelsens psykologi*. Oversat af Bent Bjerre. Munksgaard.
De stride piger (2003). (forfatter ikke opgivet) Dansk politi www.politiforbund.dk.

Drotner, Kirsten (1996): *At skabe sig selv. Ungdom æstetik pædagogik.* Gyldendal.

Durkheim, Emile (2000): *Den sociologiske metodes regler***.** Oversat af Esbern Krause-Jensen Hans. Reitzels forlag.
Ehn, Billy; Löfgren, Orvar (2004): *Kulturanalyser.* Gleerups.
En sørgelig historie - til skræk og advarsel for unge piger. Illustreret Familie Journal 1883
Erikson, Erik H. (1992): *Identitet ungdom og kriser.* Oversat af Birgitte Brun. Hans Reitzels Forlag.
Erikson, Erik H. (1971): *Barnet og samfundet*. Oversat af Charlotte Nissen. Hans Reitzel.
Eschen, Maj-Brit Dyreborg (2003): *Hvorfor er håndarbejde så vigtig for børns kognitive udvikling* Håndarbejde i skolen Nr. 1.
Gremaud, Andre; Hoppe, Axel (1999): *Arbejde og læring*. *Produktionsskoleværkstedet et Uddannelsessted.* rapport af Ungdomspædagogisk Forsknin- og udviklingscenter DLH.

Halby, Lis. (red)(1997)(8-31): *Som en fisk i vandet*. Danmarks lærerhøjskole.
Hess, Anders (red)(1998):*Minimumsprogrammet*. Nyhedsbrevet for FPP nr. 8
Holmlong, Siri (2000): *Tradition som inspiration*. Worls-Wide Sloyd. Ideologi for framtidens samhalle. Ideology for future society Techn Serien. Porko-Hudd,Mia; Suojanen, Ulla (red.)
Horsdal. Marianne (1999): *Livets fortællinger - en bog om livshistorier og identitet*. Borgen.
Horsdal, Marianne (2000): *Vilje og vilkår Identitet, læring og demokrati*. Borgen.

Husen, Michael (1994): *Arbejde og identitet.* Arnold Busch.
Husen, Michael (1988): *Arbejde rytme og tid.* Arnold Busch.
Jacobsen, Niels; Ljung, Verner (1984): *Hvidbog om produktionsskolerne*. Undervisningsministeriet.
Jensby, Arne Bang (2004): *En bæredygtig skoleform*. Nyhedsbrevet FPP nr.2.
Jensen, Bernard Eric (1996)**:** *Historieskabte såvel som historieskabende* OP-forlag.
Katznelson, Noemi (2001):*Unge i dag - mellem drømme og realiteter*. LVU-bladet nr. 5.
Kragelund, Minna (1990/1996): *Opdragende håndarbejde*. Danmarks Lærerhøjskole.

Kragelund, Minna (1997): *Håndens erfaring*. Håndarbejde i Skolen nr. 1.
Kragelund, Minna (1999): *Det gode håndværk som modernitetens læringsrum*. Håndarbejde i Skolen nr. 4.
Kragelund, Minna (2001): *Det gode håndværk. Tråden i dansk tradition*. Hovedland.
Kragelund, Minna (red.)(2004): *Tingenes fortællinger -om at lære det gode liv.* Danmarks pædagogiske Universitet.
Kjørup, Søren (1991): *Forskning og samfund en grundbog i videnskabsteori*. Gyldendal.
Larsen, Steen Nepper (2004): *At flyde ud af sig selv for at blive en del af noget større*. Asterisk universitetsmargasinet.
Launsø, Laila; Rieper, Olaf (2000)(136-137): *Forskning om og med mennesker.* Arnold Busck.
Madsen, Bent (1999): *Socialpædagogik og samfundsforvandling*. S. 30-36 Gyldendal.
Nielsen, Anne Rostgaard (2000): *Alle tiders gevandter -om arbejdet med museets tekstilsamling.* Årbog Kulturhistoriske museum Randers.
Nielsen, Klaus; Kvale, Steinar (red.)(1999): *Mesterlære.* Læring som social praksis. Hans Reitzels forlag.
Nielsen, Susanne (2003): *Fra idé til dannelse***.** Håndarbejde i skolen. Nr. 4.

Nørgaard, Ellen (2000): *Pædagogik og kulturradikalisme* Forelæsningsmateriale.
Ny pigerolle med dyster bagside(2003). (forfatter ikke opgivet) Dansk Politi www.politiforbund.dk
Produktionsskolerne i Danmark. *Deltagere og skoleprofiler* (2000) : Undervisningsministeriet.
Rienecker, Lotte; Jørgensen, Peter Stray (2000): *den gode opgave - opgaveskrivning på videregående uddannelser.* Samfundslitteratur.

Rosenbeck, Bente (1992):* Kroppens politik. Om køn, kultur og videnskab*. Museum Tusculanums forlag, Københavns.
Rosenbeck, Bente (1990): *Kvindekøn "Den moderne kvindeligheds historie 1880 - 1980.* Gyldendal.
Rossvoll, Frank (1987): *Historiefagets legitimering i skole og samfund.* Historiedidaktik i Norden 3. Bergen.

Styrkelse af det gode håndværk *(1998). Rapport afgivet af Udvalget til sikring af håndværk.*

Vammen, Tinne (1986):* Rent urent Hovedstadens piger og fruer 1880 - 1920*. Gyldendal.
West, Emilie (1902): *Vejledning til metodisk undervisning i Kvindeligt Haandarbejde*. N.C. Roms forlagsforretning. Genoptryk Danmarks Lærerhøjskoles Bibliotek.

Opslagsværker

Bonniers store Håndarbejds leksikon. Teknikker og traditioner (1996). København.
Psykologisk Pædagogisk Ordbog (1991). Gyldendal.
Pædagogisk Opslagsbog (2001). Christian Ejlers´ Forlag.

Andre kilder

En kjole fra 1800 årene

Lov tekster o.lig.

Haderslev Produktionshøjskoles værdiggrundlag *(2004):* *www.hphs.dk*
Haderslev Produktionshøjskoles hjemmeside www.hphs.dk
Lov om Produktionsskoler nr. 449, 14. juni 1995.
Fælles mål og lovforslag for folkeskolen. Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk

Kundskapssyn och samhällsnytta i handverkscirklar och hantverksutövande
Tvonne Andersson og Louise Waldén Stockholm 1996

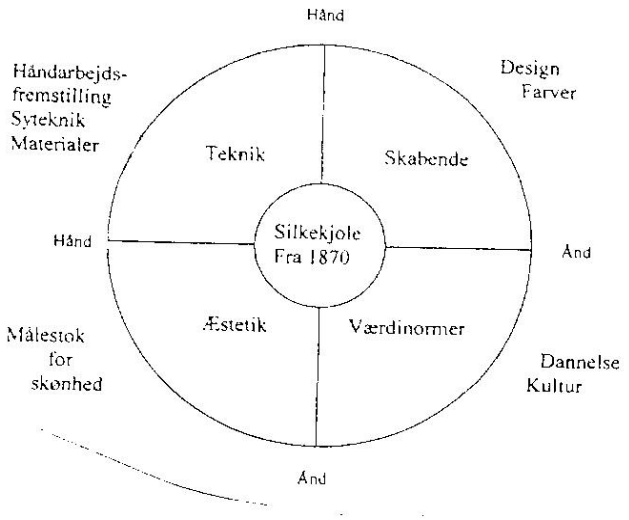

Kulturanalyser af Billy Ehn og Orvar Löfgren 2004
Tilpasset speciale

1) *Kaos og orden*: Hvad opfattes som orden og kaos? Normal og det rette liv, hvordan defineres det?
2) *Den menneskelige natur*: Hvordan defineres det naturlige menneske og det ikke menneskelige? Hvilken opfattelse findes der om krop og sjæl.
3) *Individ og kollektiv*: Hvordan opfattes individ i forhold til kollektivet eller omverdenen?

4) *Natur og kultur*: Hvilke grænser er der mellem natur og kultur i emnerne inden for det rå ubearbejdede i modsætning til det forfinede og kultiverede?
5) *Sammenhold og det sociale landskab*: Gennem billeder, metaforer beskrives sammenhold? I hvilke sociale kategorier tænker man?
6) *Magt og hierarki*: Hvordan forklares magt? Efter hvilke principper tildeles autoritet, indflydelse, herreverden eller rang? Over og underordnede?
7) *Køn*: Hvordan defineres køn i biologisk og kulturel sammenhæng? Hvilke egenskaber og forudsætninger knyttes til køn?
8) *Moral*: Hvad anses for ret og forkert, dyd og umoralsk? Hvordan håndteres modsætninger i moralopfattelser?
9) *Prestige*: Hvad er prestigefyldt, ønskværdigt? Hvilke prestigesymboler finder vi i forskellige sociale miljøer?
10) *Arbejde*: Hvordan er synet på arbejdets værdi? Hvordan opfattes arbejde, som tvang, frihed, pligt eller fornøjelse?
11) *Hygiejne*: Hvad tænker man om hygiejne og hvilken betydning har den?

Bilag 8:

MAKING THE MUMMIES DANCE

- dragtformidling i kunst- og modemuseets perspektiv
Sammendrag af oplæg afholdt på dragtpuljemøde, Frilandsmuseet, 5. august 2010

Af **Marie Riegels Melchior og Kirsten Toftegaard**

Dragt- og modeudstillinger er populære udstillinger, der får folk på museer. Sat lidt på spidsen: Dragterne er med til at levendegøre museerne. Marie Riegels Melchior og Kirsten Toftegaard ønsker med deres oplæg at diskutere, om levendegørelse er en praksis, som den bliver udøvet på de kulturhistoriske museer, kan overføres til kunst- eller modemuseet.
Brugerinddragelse og inklusion, som er to meget aktuelle begreber i formidlingen på museer, taler for, at traditionelle statiske dragt- og modeudstillinger ikke længere er tilstrækkeligt for et publikum, der ønsker udstillinger med personlig relevans og sociale oplevelser. Studiesamlinger med genstande, der må berøres af publikum, eller en såkaldt "udklædningskasse" er to elementer, der ikke tidligere har været relevant på kunstmuseet med dragtsamlinger og dragt- og modeudstillinger.
Med både et nationalt og internationalt udsyn har oplægsholderne forsøgt at samle levendegørelse, som det kan udspille sig på et kunst- eller modemuseum i tre grupper:
Levendegørelse gennem iscenesættelse er den mest almindelige form, hvor dragterne ikke befolkes i konkret forstand. Graden af iscenesættelse varierer efter diverse omstændigheder fra statisk udstillet tøj til giner/dukker i installationsagtige tableauer.
Performativ levendegørelse. Dragterne bevæges i mere eller mindre grad alt efter hensyn til dragtens alder og tilstand. De besøgende er stadigvæk passive i forhold til tøjet. Formen er inspireret af modeshows og generel brug af mode-beklædning.
Levendegørelse gennem brugerinddragelse. Den besøgende gøres til bruger. Udbredelsen af formen er begrænset og ses ofte i forbindelse med særarrangementer.

Kan kunst- eller modemuseet lære noget af de kulturhistoriske museer, spørger Marie og Kirsten? Og stillede videre følgende spørgsmål til diskussion: Når kunst- eller modemuseet udstiller beklædningsdesign fra en nutid/aktiv kunstner/modedesigner, hvordan undgår museet så at blive kommerciel medspiller? Og hvorfor stilles dette spørgsmål ofte ikke, når det drejer sig om nutidigt design eller billedkunst, men meget ofte når det drejer sig om modetøj?
Hvornår er en mode- og dragtudstilling midlet i formidlingen - midlet til at fortælle en anden historie, eller hvornår er det målet i sig selv?
Skal dragt- og modeudstillingen blot være katalysator for formidlingen af museets øvrige genstande eller museets overordnede fortællinger? Som f.eks. da et udvalg af den danske modeskaber Erik Mortensens kjoler i 1996 blev udstillet på Statens Museum for Kunst.

Bilag 9:
Scenograf og kostumier
Anette Hansen

Kostumeforedrag om arbejdet med historiske dragter.

Baggrund: Skolen for brugskunst 1968-72 , beklædningsformgivning. Interessant at sætte (mode)tøj ind i en større sammenhæng. Teksten, tiden dvs. tiden som teksten er skrevet i og forestillingens tid, nutid, lige nu.

At tolke en person via kultur, social placering, nationalitet og at give det et fysisk udtryk ved at vælge af de uendelige muligheder for ekstra "hud": Form, silhuet, farver, materialer fra det største til den mindste detalje, hovedbeklædning, sminke, paryk.

Researchen er for mig vigtig. Man finder ud af at det aldrig er tilfældigt, hvordan en beklædning ser ud, den er en del af det større univers udenom. Dernæst er focus og udvælgelse vigtig, at tage et kunstnerisk valg, eks. at bruge silhuetten, men anvende andre materialer end tiden foreskrev. F. eks. farven sort.., den fås i alle mulige udgave materialemæssigt.

Personerne ses og opleves altid i en sammenhæng med et rum, indendørs som udendørs.
I lys og mørke.

Vigtigt at huske at publikum også har en forestillingsevne, fantasi, som skal aktiveres og at det er samspillet mellem det sete, det hørte, det sansede og egen forestilling, der får det til at leve.
Vigtigt er det at vække publikums/gæsternes nysgerrighed.

Eksempler på forestillinger, hvor kostumerne har et historisk udgangspunkt.
1972: **Rene ord for pengene,** nyskrevet tekst om Ludvig Holberg i Kbh. 1722, Det kgl. Teater
1985/86: **Tre søstre** af anton Tjekov og **En vinteraften i Ufa** af Inger Christensen. Husets Teater i Rådhusstr./Magstr.
1993: Holbergs **Jeppe på bjerget,** Århus Teater, Scala
Tekstilkunstner Thea Bjerg lavede Stoffer til kostumerne. En modist lavede hattene helt specielt.
2006 **Melampe.** Et barokt univers med søjler, draperier og store stribede faner og et skelet som de hænger i de katolske kirker. Overordnet nutidig inspirator modedesigneren Vivienne Westwood. Hun tager udgangspunkt i forskellige tilperioder og så forfører hun med andre materialer, farver, skæringer, måder at forme på.

Frilands Mus. 2001-2010: mindre pantomimer og små historier.
Research 1800-tallets mennesker, men større frihed til tolkning af kostumerne, da det er teater.
Tage udgangspkt. I skuespillernes egne farver, typen, øjne, hud, hår...
Stedets farver, naturen
Lejer kostumer på Det kgl. Teater (og evt. andre teatre): Går efter 1. materialet, 2. farven, 3. størrelsen. De lånte kostumer tilføjes detaljer og mindre ændringer, når skuespillerne har prøvet dem ,og på museets systue skabes specielle og fantasifulde kostumer eller de ting, vi bare ikke kunne finde til låns eller køb.
Sidste nye forestilling i sommeren 2010: Gøngehøvdingen

Vigtigt: først at etablere et univers sammen med publikum, så kan alt ske og fantasien slippes løs.

Bilag 10:

Anne Provst – om brug af 1700-tals højere stands dragter til levendegørelse af historie.
Dragtpuljens landsmøde d. 5.-6. august 2010 i København.

- Cand. mag. i historie og museologi, har arbejdet ved museerne Gammel Estrup – Herregårdsmuseet, Den Gamle By og Viborg Stiftsmuseum, på lokalhistorisk arkiv Fjends og drevet formidlingsbureauet KulturBureauet.

- Arbejder nu freelance på forskellige formidlingsprojekter i 1700-tals dragt og i almindeligt tøj.

- Arbejder med en dragt der kun er visuel autentisk, men lægger stor vægt på at selve formidlingen bliver autentisk. Fokus er i høj grad på forståelse af identitet og mentalitet hos den/det formidlede.

- Begyndte mit arbejde som "levende" fortidsmenneske på Gammel Estrup i 2004 og fortsatte det i Den Gamle By. Jeg fandt hurtigt ud af, at der var store muligheder i at formidle gennem dragt.

- Folk henvender sig selv til mig – ofte med indledningen – "åh en smuk middelalderprinsesse", og så er der virkelig grundlag for at oplyse dem.

- Jeg fik i 2005 syet min egen 1700-tals kjole. Kjolen er visuel autentisk, mens hverken tilblivelsesproces eller materiale er helt rigtigt. Kilderne til kjolens udseende er portrætter og granskning af 1700-tals dragter.

- Min kjole er efter fransk mode. Til den hører højt opsat hår – farvet hvidt, pudret blegt ansigt, brokade sko og smykker.

- Hår og make-up laves af make-up artist. Hun hjælper mig, og jeg hjælper hende i undervisningen (med de historiske perioders hår, make-up og udsmykning) af make-up artistelever til gengæld.

- Til kjolen hører selvfølgelig også en rolle. Rollen dannes alt efter hvor jeg skal formidle, tidspunktet og sammenhængen.
  Geografi, alder/tidspunkt og sammenhæng skal kunne fungere autentisk. Den person jeg er, skal kunne have været på det pågældende sted, på det pågældende tidspunkt.
  Rollen skal dannes til hvert enkelt arrangement så den passer til dette.

- Til ovenstående kommer holdning, tale, gang og i det hele taget den rigtige opførsel. Bevægelsesmønster og kropsholdning er utrolig vigtige elementer i autentisk formidling, og man falder hurtigt igennem, hvis man træder udenfor.

- Kjolens model er valgt så stor og pompøs som muligt fordi det skaber kontakt til folk. Der er umuligt at overse mig og ikke lægge mærke til mig, og det afføder altid en reaktion. Nogle bliver forskrækkede, nogle bukker eller nejer og andre går direkte i kontakt.

- Folk spørger om alt mellem himmel og jord, og det er derfor vigtigt, at man har fuldstændig styr på sin rolle.

    - Hvem er du? Hvad hedder du? Hvor gammel er du? Man får dem selvfølgelig helst til at sige De til en.
    - Hvor kommer du fra? Hvor bor du?
    - Hvorfor er du her?
    - Hvem er din familie?
    - Er du gift? Har du børn?
    - Er du rig?
    - Hvem har lavet dit tøj? Hvilket stof er kjolen lavet af? Må vi se dine sko?
    - Hvordan kommer du på toilet?
    - Må vi mærke din paryk? Må vi røre ved dig?

- Formidling af rang, livsopfattelse, periodens viden og forståelse af verden er oplagte emner. Det er i den forbindelse vigtigt at man husker hvilke emner man kan tale om, så man ikke kommer til at tale om et skuespil der først bliver skrevet flere år senere.

- Problemer i forhold til forskellige elementer en 1700-tals højadelskvinde helt sikkert ville have kunnet varetage; dans, syning, sprog, spille musik osv.. Jeg søger at rette op på problemet ved at uddanne mig selv.

- Det er vigtigt at holde sig for øje hvilken gruppe man formidler til. Børn, ufaglærte, akademikere, pensionister, festdeltagere og udenlandske gæster har ikke samme fokus, og i forberedelsesprocessen skal man huske at vurdere hvem man formidler til.

- Jeg forbliver længst muligt i min rolle, men træder selvfølgelig ud af den hvis det er nødvendigt.

- Jeg arbejder med at udvikle mit formidlingskoncept. Der er for mig at se store muligheder i at tilbyde levende formidling til helt nye grupper af mennesker. Jeg skal i den sammenhæng have fremstillet en helt ny og fuldstændig autentisk kjole til efteråret.

Anne Margrethe Provst Skinnerup
Møgelparken 34, 2. 4B
8800 Viborg

Tlf.: 30 61 36 74
E-mail: viborgprovsten@info.dk / viborgprovsten@ofir.dk